

Helyesírásunk egy cikksorozat tükrében

Szabályok és gyakorlati tanácsok Graf Rezső korábbi írásaiban

1. Gyorsírók és gépirók (újabbán a számítógépes szövegszerkesztők) számára egyaránt fontos a helyesírás. Ennek részletkérdéseit régebben is fejtegették nyelvész szakemberek a gyorsírási szaklap hasábjain. Leghosszabb időn át talán Graf Rezső működött cikksorozatával, amelyet több mint 16 évvel ezelőtt kezdett meg az 1987. évi 4. számban.

Első cikkeiről maga a szerző adott áttekintést a Gyorsírók és Gépirók Lapjának 1989. évi 7. számában. Ennek az első két évnek az anyagában szerepelt egy rovatnyitó cikk helyesírásunkról a mai ember szemével nézve, majd egy összefoglaló tájékoztatás az alapelvekről, valamint részletkérdések a kis és nagy kezdőbetűk használatáról, elnagyolt tájékoztatás a különírásról és egybeírásról, illetve a kötőjelnek ezzel kapcsolatos és egyéb használatáról, a nagyköötőjelről, az elválasztásról, az írásjelek szerepéről, a rövid vagy hosszú magánhangzó kérdéseiről, a rövidítésekről, a mozaikszókról, az *ly* előfordulásairól, a földrajzi nevek írásáról.

2. A „Vissza- és előtekintés”-sel (Graf 89/7) záruló¹ egyoldalnyi (sokszor csak másfél hasábnyi) cikkek részben csak ismétlik azt, amit hivatalos forrásokból amúgy is illik ismerni. Például az alapelvekről szólva (Graf 87/5) majdnem ugyanazt mondja, mint a Helyesírásunk c. könyv (Fábián–Graf–Szemere 1978: 7–8). Másutt – helyesen – idézi Lőrincze Lajost vagy Deme Lászlót, hivatkozik Pásztor Emilre, vagy egyszerűen követi az akadémiai helyesírási szabályzatot. Jó tanácsokat ad az udvariasság szempontjához, párhuzamos példákat a nagy és kis kezdőbetű szerepére tulajdonnevek és köznevek megkülönböztetésében, a külön-, illetve egybeírással kifejezett jelentéskülönbségekre, részletezi a kötőjel sokféle használatát. Az írásjelek alkalmazásának kifejező erejét irodalmi idézetekkel fűszerezi, a *j* és *ly* használatát pedig jóval bővebben kifejti, a földrajzi nevek *-i* képzős származékait sokkal több példán mutatja be, mint az AkH. 1984.

E cikksorozat némely részéhez azonban – bár egészében igen hasznos, és a gyorsírók, gépirók részére különösen fontos ismereteket ad – kritikai megjegyzés kívánkozik. (E megjegyzéseknek csak egy része illeti a szerzőt; néha szóvá kell tennem a szabályzatban vagy annak szójegyzékében kifogásolható helyeket, olykor belső ellentmondásokat is. Kisebbségi hibák pedig azért is fordulhatnak elő, mert a szerző nem kapott a szerkesztőségtől korrektúralevonatot.)

Mindjárt az első cikkben (Graf 87/4) három hibát talál a következő felirathoz: *kérjük idejében váltsa meg bérlétszelvényét*. Ebben csak két hiba van: vessző kell az első szó után, mert külön tagmondat, és jobb lett volna nagybetűvel kezdeni. A mondat végére nem kell felkiáltójel, hiszen a főmondata nem felszólító. Nem volna hiba az erélyes kérés után felkiáltójelet tenni, de a pont sem hiba (l. AkH. 1984. 240. c). Olyan típusú mondat ez, amelyben az írásjel a kommunikatív szándékot fejezheti ki, nem nyelvtani kötöttségű.

A szerző jótanácsai közül megkérdőjelezem az első kettőt. Az elsőben helyesírásunk logikai rendszerének alapos megismeréséről, a nyelvtani háttérrel azt állítja, hogy minden helyzetben eligazít. Hát ilyen teljesen biztos elsajátítás nincs, mert mindig adódhatnak kétséges határhelyzetek. A második jótanácsban helyesírásunk értelemtükröző szerepére hivatkozik. Ez pedig (AkH. 1984. 2. d) túlzottan általános, majdnem semmitmondó elv. Sokféle értelmet tükrözhet, különböztethet meg a helyesírás, olykor pedig nem a valódi, legmélyebb értelmet tükrözi, hanem mechanikus szabályokat követ. Helyes a megszorítás, hogy „szóalakokban általában feltüntetni a szóelemeket”, mert ez nem mindenkor van így. A szókapcsolatok és az összetételek megkülönböztetése néha nem a különírással vagy egybeírással fejeződik ki. A kérdés: azt tekintjük-e összetételnek, amit egybeírunk, vagy azt írjuk-e egybe, ami összetett szó? (Vö. AkH. 1984. 107. c.) Ha az előbbi meghatá-

¹ A rövidség kedvéért e cikkek leőhelyére a szaklapban használt egyszerű formában utalunk: évszám két utolsó jege / füzet sorszáma. Részletesebb leírása cikkünk végén található (*Szakirodalom*).

rozást választjuk, megkapjuk az összetétel külső, mechanikus fogalmát, amellyel például egy számítógép tud dolgozni. Ez nem azonos az összetétel nyelvi fogalmával, amelyet nyelvi kritériumok alapján határozunk meg, függetlenül az írásmódjától. (A különbségre már Pais Dezső rámutatott: 1955: 65–6, 69–72.)

A következő cikkhez (Graf 87/5) szintén kívánczok néhány megjegyzés.

Bárczi Géza idézett tanácsaihoz („A helyesírás szabályaival szemben vitába szállni ugyan lehet, de a gyakorlatban engedelmessé kell nekik”) hozzátenném: ha lehet. Mert vannak olyan esetek és helyzetek, ahol ellentmondás van két elv vagy az elv (szabály!?) és a példa között. Melyiknek engedelmessédjünk? *Lex dubia non obligat.* – „Írásunk **hangjelölő**, mert legkisebb egységei hangokat jelölő betűk.” Ez a megállapítás csak elvben és nagyban igaz. A betű fogalma is kétes, amíg megkülönbözteti a szabályzat (AkH. 1984. 3) a betűt és az írásjegyet. (Pl. hány betű van a *másszon* és a *másszor*, a *pezseg* és a *község* szavakban?) – „Írásunk értelemtükröző” – írja ismét egy további bekezdés, és néha ez is igen kevés fogódzót ad a helyes (követendő) íráshoz. Vajon melyik írás nem értelemtükröző? Például a francia helyesírás gyakran megkülönböztet értelmi különbségek kifejezésére olyan szavakat, amelyeknek a hangzása egyforma.

Az egyszerűsítő írásmóddal kapcsolatos kivételes kötőjelezéshez (mint *sakk-kör*, *Széll-lel*), az összetételek és a családnevek kategóriájához hozzátehetnénk még a félreítés elkerülésére szolgáló olyan típusokat is, mint a *Bükk-kel* (hegységgel) és *Bükkal* (községgel).²

Az 1987. évi 10. szám (234) az egybeírásra ad példákat és tanácsokat. A fontosabb esetek közül elsőnek említi: „sokszor az együtt használt szavakat jelentésük megváltoztatása nélkül is egybeírjuk, mert összetételnek tekintjük: *jókedv*, *kéthavi*.” Ez így reális megállapítás, de nem szabály. A *jókedv* egybeírása csak szokás (nem is látom kötelezőnek, hiszen van *rossz kedv* is, sőt: *most rossz a kedve*), a *kéthavi* pedig megkülönböztető írásmód (mert *két havi* jelenthet ’két egyhavi’-t is). Az egybeírással új jelentést hordozó összetételek közt nem látom megokoltnak a *sohasem* egybeírását. Hol itt az új jelentés? (A kétszeres tagadás nem kényszerít egybeírásra, hiszen van például *senki sem*. Az egybeírást a szó összevont alakváltozata teszi némileg megokolttá: *sosem*. De különírjuk: *soha sincs*, pedig van *sosincs*.)

A következő cikk (Graf 88/1) a kötőjelről megemlíti a *bross-szerű*, *dzsessz-szerű* alakokat, ahol a *-szerű* elem utótagnak számít. Felvetődik a kérdés: az *ésszerű*-ben nem ugyanígy utótag?

A kivételesen az utótagon toldalékolható mellérendelő összetételek közt olvassuk utolsó példaként: *sakk-mattot*. Nem látom kivételesebbnek, mint az egybeírandó *finnugor* szót. (Van *finnugorban*, *finnugorok*, *sakk-mattban* stb.) A *csihi-puhi* hangfestő ikerszó főnévi használatban ragozható, nem is kivételesen. Mindkét értelmező szótárunk egybeírja (*csihipuhit*, *csihipuhinak*). Itt a szabályzat szerkesztői nem vettek tudomást az élő nyelv használatáról (AkH. 1984. 103. a).

A cikk folytatásában (Graf 88/2) a többszörös összetételek kötőjelezésére kapunk jó példákat bőséggel. A sok valódi alárendelő összetétel közt azonban megkérdőjelezhető az *ügyintéző-adminisztrátor*. Ez ugyanis mellérendelő: ’ügyintéző és adminisztrátor’, ha ugyan nem minőségjelzős kapcsolat (s akkor különírandó: *ügyintéző adminisztrátor*). Ez utóbbi viszony sokkal egyértelműbb a *képes levelezőlap* esetében, amely a Helyesírási kézikönyv (1988: 328) szerint is különírandó (csak a kételemű *képeslap* van egybeírva). – További példák szemléltetik a kötőjel használatát a mozgószabály alkalmazásakor, azután a mellérendelt kettős jelzőkben, a tulajdonnévi előtagú összetételekben (*-féle* és *-szerű* utótagú alakokban, kettőzött betűvel végződő nevek bizonyos eseteiben is), a jelek és rövidítések, valamint a számjegyek rajzainak kapcsolásában, a sor végi elválasztásnál, a földrajzi nevek három típusában és a kettős családnevekben.

² Ez egyúttal válasz Pásztor Emilnek nemrég fölvetett javaslatára (Nyr. 2004. 120), mely egyszerűsítene a *Bükk-kel* kötőjeles írását. Az ő javaslatával azért sem tudok egyetérteni, mert nem minden jó helyesíró köteles tudni kisebb magyar helységek nevének írását. A *Tass*, *Viss* név előfordulhat egy *s*-sel is, tehát a pontos megkülönböztetést és az alapforma felismerhetőségét itt is fontosabbnak látom az egyszerűsítés elvénél.

Kitűnő a nagyköötőjelre vonatkozó cikk (Graf 88/3) Pásztor Emil összefoglalása nyomán. Az elválasztásról (Graf 88/4) részletesebben fejtegeti a szabályzat megfelelő részét, egy tartalmi hibával: a *leg-ott* elválasztását az összetett szavakéhoz sorolja, pedig a *leg-* nem szó, hanem a felsőfoknak a jele. Fogalmazásában is kifogásolható a „kettő- vagy többjegyű” forma (helyesen: *két- vagy többjegyű*). A *dz* és a *dzs* nem mindig egy-egy mássalhangzó jele; bele kellett volna szűrni egy megszorítást: „gyakran”. A példái közt vannak vitatható megoldású idegen nevek. Ha *Di-ckens* a kiejtés alapján kettős mássalhangzóval kezdődő szótagot tartalmaz, akkor miért válik szét a *Sha-kes-pe-are* alakban szótagolt névben az egyetlen magánhangzót jelölő *ea*? A Helyesírási kézikönyvtár (1988: 542) ebben a névben csak a középen való elválasztást mutatja be, mert az egész név csak két szótagúnak hangzik. Hasonló ellentmondást látunk a *Bor-de-aux* és a *Bre-tag-ne* elválasztásában: az egyetlen hangzót jelölő *eau* [ó], illetve *gn* [ny] itt elválik, holott az utóbbi egyetlen mássalhangzó szótagot kezd, helyesen tehát: *Bo-lo-gna* (vö. *Di-ckens*). A francia prózai ejtésben *Bordeaux* is, *Bretagne* is két szótagú, tehát a második kötőjel nem alkalmazható. A *Kar-tha-gó* felemás írásmódú; magyar alakja a *Kar-thá-gó* (HKsz. 1988: 318), de ez is vitatható ajánlás, mert *th* a magyarban két mássalhangzó, nem kezdhet szótagot.

Igen jó az írásjelek szerepéről szóló összefoglalás (Graf 88/5), benne egy Keresztury-verssel. Igen hasznos a folytatása is (6: 137–8), de pontatlan ez a kitétele: „Pontot teszünk a sorszámnevek után is”. Nem számnevek, hanem számjegyek után teszünk pontot! Helyesen: „Pontot teszünk sorszámnevet jelentő számjegyek után”. A következő 2. a) bekezdés szerint kérdőjelet kell tenni az egyszerű kérdő mondat mindkét fajtája után. Ez helyes. De csak egyfajta kérdő mondatra ad két példát: a kérdőszavas kiegészítendő kérdésre. A 3. a) bekezdésben pedig nem ártott volna a felkiáltójel használatához azt a kiegészítést tenni, amely megvan az AkH. 1984. 240. e) bekezdése után, hogy felszólító alakú mondatokat ponttal is zárhatunk, ha közvetett felszólítást, utasítást fejez ki. A további folytatás (Graf 88/7) a zárójel, idézőjel, kötőjelek használatáról kifogástalan, példái igen jók.

Majdnem ugyanezt mondhatjuk a következő cikkről is (Graf 88/8), amely még egyszer szól az elválasztásról, az AkH. nyomán. De itt a végén találunk egy feloldatlan rövidítést: *Uak*. Mi ez? Ugyanazok? Nem szoktuk az *ua*. rövidítést ragozni (l. Elekfi 1994: 547). Kifogásolhatjuk továbbá az akadémiai szabályzatnak azt az eljárását (amelyet a cikkíró pontosan idéz: 131. a), hogy 51 ige-kötő felsorolása után odateszi: „stb.”. Egy szabálynak minősülő felsorolás nem tartalmazhat „s a többi”-t, mert bizonytalanná tesz: nem tudni, mi tartozik még ide. Vitatható továbbá az, hogy a melléknév felsőfokát jelentő *leg-* összetételnek tekintendő. A *leg-* nem összetétel, hanem nyelvtani jel: a felsőfok jele. Mint ilyet nem kellene előtagnak tekinteni, de szokás alapján úgy választjuk el, mintha összetételi előtag volna. A *szemöldök* elválasztási szabálya is vitatható. Legújabb elemzése szerint (A. Molnár Ferenc 2002: 78) nem összetett szó, hanem *-dök* képzőbokkal alkotott származék a *szemöl* alapszóból, amely viszont a *szem* és az *öl* összetétele. Szerkezete tehát hasonlít például a *rendőri* melléknévhez, mely szintén származék, a *rendőr* összetételből. Az elválasztási szabály persze ilyen összetételből való származékokra is vonatkozik, de ezt külön meg kell fogalmazni.

A rövid vagy hosszú magánhangzó kérdésével foglalkozó cikk (Graf 88/9) 1. része a magyar tövű, 2. része az idegen tövű szavakkal foglalkozik. Az első csoportban a rövid-hosszú különbség jelentéskülönbséget fejez ki, a másodikban az idegen képzők előtti rövidülésről van szó. Ez utóbbiban említi sok példa közt az *avantgárd* szót és annak *-izmus* végű származékát, pedig ez helyesírásunk újabb szabályozásának egyik botránya: felemás írásmódú. 1984 előtt ez *avantgarde* volt, francia helyesírással (csak a francia kötőjel maradt el belőle). Így van a Magyar értelmező kéziszótárban is. Ha magyarosan akarjuk írni, *avangárd* volna szabályos, és a származéka *avangardizmus*. – Egy másik példa pedig azért nem illik teljesen ide, mert az egyik magánhangzó meg-rövidülésével egy másik magánhangzó megnyúlik, tehát ezt a jelenséget (időtartam-átváltó típust) külön kellett volna említeni: *diktátor* – *diktatórikus*. – A cikk végén említett három kivétellel kapcsolatban felvetődik a kérdés: csak ezekben nincs hosszú-rövid váltás? És miért? Alaktanilag is vitás

az egész csoport. Milyen alapon mondjuk azt, hogy az *esztétikus* az *esztéta* származéka? (Vö. AkH. 1984. 28., 206. szabály.) A példák egy része magyar szempontból nem tartozik a szóképzés körébe.

A páros szembenállások példái világítják meg a mássalhangzók rövid és hosszú változatának jelentőségét is (Graf 88/10). A jó fogalmazáson belül azonban téves mondatok is vannak, és kifogásolhatunk néhány példát. Hibás az egyenlőségjel ilyen használata: „*tol* (ige) = kerékpárt”. Ez a „kerékpárt” tudniillik értelemszerű kiegészítése, de nem egyenértékese a példaszónak. A következőkben nem jelent hosszú mássalhangzót a kettőzés: *bennfentes*, *bennszülött*, *cseppkő*, *agglomeráció*, *aggregátor*, *applikál*, *attrakció*, hiszen a tövégi hosszú mássalhangzó egy további mássalhangzó előtt szabályosan megrövidül. Ennek a helyesírását külön szabályban kell megfogalmazni, nem pedig a kiejtésre hivatkozni. (Hosszú csak kiejtésben lehet egy mássalhangzó, írásban kettőzés van.) A négy latin eredetű szóban ugyanezért szintén nincs hosszú mássalhangzó. A kettőzés a latin helyesírásból való. (Voltaképpen ezek írása felemás: részben kiejtés szerinti, de megtart egy latin kettőzést, amelynek a magyarban semmi értéke nincs.) Az *affektál* két *f*-je a korábbi ejtést tükrözi; újabban rövid *f*-fel ejtjük (lásd ÉKsz. 1972: 8; sőt már ÉrtSz. I., 1959: 37). – A kétjegyű betűk kettőzésére összetett szó határán furcsa példa a *vadászszék*. Jobb lett volna szokottabb, félre nem érthető példát adni.

Igen jó a rövidítésekről szóló cikk (Graf 89/2), csak azt jegyezhetjük meg, hogy az *s* ’másodperc’, *min* ’perc’ és *q* ’métermázsá’ voltaképpen nem magyar, hanem idegen szók rövidítései, tehát nem egyszerűen rövidítések (azaz nem valaminek az elhagyása miatt tartalmaznak kevesebb elemet a szóból), hanem jelek: szimbólumok, fogalomjelek.

Jó összefoglalást olvasunk a következő számban (Graf 89/3) a mozaikszókról és az akkor megjelent Helyesírási kézikönyvről. Csupán azzal nem értek egyet, hogy a *MUOSZ* ’Magyar Újságírók Országos Szövetsége’ mozaikszóban az *Ú* megrövidül.

A *j* vagy *ly* használatáról szóló cikk (Graf 89/4) az AkH.-nál bővebb kifejtést tartalmaz, csak egyetlen mondata homályos: „Családnevekben mind a kettő használatos: *Illés Endre*, *Illyés Gyula*”. Előzőleg ugyanis az *ly* hang eredeti (ma nyelvjárási) ejtéséről volt szó, nem az *l* és az *ly* váltakozásáról. Hiányzik egy efféle bevezető mondat: „Más nyelvjárásokban *l* hangzik az *ly* helyén”. Két nyomdahiba is csúszott a cikkbe: *boy* (= sűrűn nyüzsgő csoport) *boly* helyett, *Keresztély* (*Keresztély* helyett). A *NYK* pedig nem alkalmas a Nyelvművelő kézikönyv rövidítésére. A szedő, úgy látszik, mozaikszónak gondolta, ezért van itt nagy *Y*. Valódi rövidítésekben csak a szókezdő betűket írhatjuk nagybetűs formában. Különböző is célszerűbb és egyértelműbb rövidítése: *NymK*.

A következő számban Graf Rezső (89/5–6) bő példaanyaggal egészíti ki előző cikkét, majd két részben tájékoztatást ad a földrajzi nevek változatos írásáról. Kifogásolható azonban az a régebről örökölt szabály, hogy az *i*-re végződő helynevek *-i* képzős származékában csak egy *i*-t írunk. E szabály merevségét és egyoldalúságát már Zolnai Gyula (1944: 89) szövére tette, majd részletesen fejtegette Deme László (1958: 129–36), amikor az erre vonatkozó töcsonkító szabállyal foglalkozott, és végső következtetésként azt ajánlotta, hogy „a beszélő a nevet bármelyik származékában bármikor hibátlanul visszakövetkeztethesse [...] Ezért fejlődésünk [...] arra törekszik, hogy a **változatlan alapforma + formans** szerkezetet minél több tulajdonnévtípusnak minél több alakjára kiterjessze”. Körültekintőbb az akadémiai szabályzatnak még mindig túlságosan leegyszerűsítő mondatánál („Az *-i*-re végződő ilyen nevek *-i* képzős származékának végén csak egy *i*-t írunk” – AkH. 1984: 69, a 175. b) szabály végén), a Nyelvművelő kézikönyv (E. L.–L. J. 1980: 1002) megfogalmazása: „a bizonytalanság elkerülése végett kivételesen eltérhetünk a szabálytól”. Helytelen a szabály megokolása is („a kiejtésnek megfelelően” – ahogy korábban fogalmaztuk: Elekfi 1980: 314–5), hiszen kiejtésünkben sem olvad mindig egybe a két *i* (újabb, pontosabb megfogalmazásban: Elekfi 1992: 73). Azoknál a ritkább neveknél, ahol az alapalak nem következtethető ki egyértelműen, célszerű a két morfémához tartozó két azonos betűt külön kiírni: *lőrincii*, *mihályii*, *miklósii*, *nagyberkii*, *nagyhorvátii*, *nyírii*, *nyírmihályii*, *nyírvasvárii*, *péterii*, *telekii*. – Egy másik tévedés: az *Északi-Bakony*, *Déli-Bakony* besorolása olyan földrajzi nevek közé, amelyeknek

előtagja is, utótagja is tulajdonnév. *Északi* és *déli* nem tulajdonnév! – A névelő használatára nézve pedig hiányzik egy eligazító megszorítás: „mondatban”. *Fóti út, Petőfi utca, Bem rakpart* pusztá megnevezésként nem kívánnak névelőt (tehát utcatáblán sem, térképen sem). Mondatba ágyazva, mondatrészként kapnak határozott névelőt.

3. A Helyesírásunk rovat a szaklap további számaiban is folytatódik. A „Helyesírásunk hiteléért” c. írásban (Graf 89/8) Graf Rezső idézi Pais Dezső, Bárczi Géza, a pozsonyi Orbán Gábor megállapításait a helyesírás jelentőségéről, bár ez utóbbinak a megnyilatkozásában kétségbe vonható az, hogy „az írás betűi az élőbeszéd tükörképei”, hiszen vannak olyan nyelvek is, amelyek betűi a magyarnál pontosabban megfelelnek a beszéd hangjainak. Találójban jellemzi a magyar helyesírást a kolozsvári Teiszler Pál és az újvidéki Ágoston Mihály. De Graf a cikk végén helyesen mutat rá a problémákra.

Az iratok helyesírásáról szólva (Graf 89/10) az intézménynevek és a megszólítás írásformáit részletezi a szerző, kiemelve többek közt, hogy a többszörös birtokos szerkezetekben a *-nak, -nek* rag nem maradhat el (bár ez csak a 3. személyű birtokosok láncolatára vonatkozik, hiszen a *barátom kalapja* teljesen szabályos szerkezet), továbbá hogy a kiténtetések értelmezői használatában a vessző akkor kell, ha van a megjelölésnek határozott névelője. A megszólítás nagybetűs példái-ban a két alak mintha felcserélődött volna. *Tisztelt Kovács Úr!*, majd alább: *Igazgató úr, kérem...* olvasható. Valódi tulajdonnév mellett a közszoji megjelölést nem írnám nagybetűvel, de ha két közszóból (tehát két egyenrangú elemből) áll a megszólítás, mind a kettő egyformán nagybetűs. Az utóbbi példa kisbetűjét talán mégis megokolttá teszi az, hogy nem levélbeli kezdő formula (önálló egységként, felkiáltójellel), hanem szövegkezdő megszólítás, vesszővel, nem külön sorban.

A következő számban (Graf 90/1) előbb áttekintést kapunk a magyar írógép-billentyűzet történetéről, majd külön cikkben ismertetést a szaknyelvi divatokat tárgyaló könyvről (Bíró Ágnes szerk. 1989). E kötet helyesírási gondjainak egyikéhez, a *pseudo-* ~ *pszeudo-* típusú írásváltozatok közötti döntéshez annyit jegyezhetünk meg, hogy magyar utótag előtt az előtag szabályosan magyar helyesírású, de ha a szó a maga egészében idegen (tehát latin írású görög), akkor a latin írásmóddal írjuk az egész szót.

„...mind a tíz ujjammal” címen (Graf 90/3) Kosztolányi egyik írása nyomán (Pesti Hírlap, 1924) folytatódik az írógép rendszerének ismertetése. Ennek a végébe becsúszott egy tévedés: „jobbról balra kell rónunk a sorokat, nem pedig úgy, mint például a héber írásban, amely balról jobbra tart”, – hiszen éppen fordítva van: latin betűkkel balról jobbra írunk, a héber írás pedig jobbról balra halad.

A magyar ábécéről és betűrendről nincs mit külön megjegyezni, hazai használatban el kell fogadnunk az Akadémia döntését akkor is, ha vannak a szabályzatnak célszerűtlen (esetleg később módosítandó) elemei. Graf (90/7) igen bőséges példaanyagon mutatja be a betűrendbe sorolás sajátos eseteit régi írású magyar nevek, idegen ábécében használt hangértékkel rendelkező betűkapcsolatok, idegen betűk és vegyes szóanyag sorozatos előfordulásakor. – Később részletezi a mozgószabályt, majd (Graf 90/9) a mozaikszók írását. Sajnos, nem értek egyet azzal a szabályozással, amely a betűszók minden elemét nagybetűs formában írja. Ez a kiabáló nagybetűzés elmos fontos olvasási különbségeket. Az *SzDP* (Szociáldemokrata Párt) típusú írás jobban kifejezi azt, hogy a betűnek tekintett *sz* egyetlen hangot jelöl. (Korábban is nagyon zavart például a Csehszlovák Kommunista Párt *CSSZKP* írása, amelynek olvasását, kiejtését még az is nehezítette, hogy a gépkocsik *ČS* jelzése *Československo* értékű volt, a *Č* – amelynek mellékjeléről az átlagos magyar nem vett tudomást – külön hangértékű betű volt az *S* [sz] előtt.)

Emlékeztető cikk jelent meg (Graf 90/10) helyesírásunk első szabályzatáról, amelynek bevezetését 1832-ben Döbrentei Gábor írta alá. Helyesírásunk jelentőségéről, egységességéről a Nyelv-művelő kézikönyvet idézi (I., 851). A magyar helyesírás alapelveiről, az első szabályozás óta történt változásokról és 1922 óta érvényben lévő alapjairól Szemere Gyula összefoglalása nyomán ad képet a szerző (Graf 91/1). Hang és helyesírás viszonyáról (Graf 91/2) és mai hangjelölésünk

előzményeiről Bárczi Géza Fonetikája alapján tájékoztat a sorozat szerzője, majd további cikkekben az alapelvek alkalmazását mutatja be. A kiejtés szerinti írásmódról szólva (Graf 91/3) külön említ bizonyos elfogadott alakváltozatokat a szótóban és a toldalékok közt. A szóelemző írásmód (Graf 91/4) a szabályzat alaktani vonatkozásait részletezi; a hagyományos írásmódra (Graf 91/5–6) régies írású családnevek és *ly*-os szavaink közül sorol fel sok példát. Az egyszerűsítő írásmód jellemzésére (uo. 109) szintén számos példa illusztrálja a kétjegyű betűk egyszerűsített kettőzését és a három azonos mássalhangzó találkozását.

4. A következő számban (Graf 91/7) a cikksorozat írója visszatekintett az utóbbi két évben írt helyesírási cikkeire. (A felsorolásból kimaradt a mozaikszókról szóló cikk.) Általános tanácsait más szerzőktől vett idézetek formájában tette közzé. Pais Dezső, Ferenczy Géza, Deme László, Szemere Gyula összefoglaló megfogalmazásai után közli helyesírásunk érvényben levő alapelveit, majd kitekint a továbbiakban tervezett cikkek tárgyára: az írásjelek és a nyelvtan szerepére.

Egységre törekvésről szól a következő cikk (Graf 91/8), véleményeket idézve Arany Jánostól és Nagy J. Bélától, aki mérsékelt magatartásra int: „Se ne bálványozzuk, se meg ne vessük!”, és a helyesírást olyan gyakorlati kérdésnek tekinti, amely az alkalmazott nyelvtudomány hatáskörébe is tartozik. Zsinórmértéknek nem az abszolút pontosságot tartja, hanem Simonyit idézi: „helyesírásunk pontossága egyenes arányban áll olvasottságunkkal”. Ezt a megállapítást azonban csak viszonylagosnak tekinthetjük. Van, akit csak a tartalma érdekel annak, amit olvas; kevesebb ragad rá az írott forma következetességéből, mint arra, aki az írás részleteire is érzékeny.

Az írásjelekről (Graf 91/9) egy-egy példát ad: mondatot vagy szövegrészt. (Csak melleleg jegyezzük meg, hogy a *ripsz-ropsz* nem összetett szó, hanem ikerszó; csupán német eredetjében tekinthető a szótag végi azonos mássalhangzó két azonos morfémának. Ezért megokolható a kötőjeles írásmód.) Fontos záró megjegyzését érdemes idézni: „Előfordulhat, hogy ugyanarra az esetre több helyes megoldás (írásjelhasználat!) is kínálkozik. Ilyenkor azt az írásjelet ajánlatos választani, amelyikkel a lehető legpontosabban tudjuk érzékeltetni mondanivalónkat.” – Az írásjelekről (és ékezetek hiányáról) írókat idéz (Graf 91/10). Illyés Gyula, Sütő András, Nemes György, Kosztolányi elmélkedett ezekről, néha külön is egy-egy írásjelről.

A betűk szerepéről (Graf 92/1) helyesírási és ragozási példák útján szól, felsorolja mind-egyik betű kis- és nagybetűs alakját, jelzői használatát és itt-ott rövidítési értékét. Mai betűink koráról és eredetéről szólva (Graf 92/2) rövid áttekintést ad a magyar hangjelölés történetéről, régebbi és újabb betűformákról. (Ellentmondást látok abban, hogy a magánhangzók mellékjeles rendszerét előbb a huszita helyesírásra vezeti vissza, alább pedig a lengyelből származtatja. Abból, hogy ezek a hosszú magánhangzót jelölő betűk krakkói magyar nyomtatványokban jelentek meg, nem következik, hogy a lengyelből valók. A lengyel nem ismer – és már az első nyomtatványok idején sem ismert – hosszú magánhangzókat.)

A Helyesírásunk rovaton kívül is jelent meg Grafnak írásra vonatkozó cikke: Álljunk meg egy szóra! (Graf 92/7. a.), Grétsy László és Vágó István tévéműsorából összeállított könyvről. Szólnak ezek a szerzők a tulajdonnevek divatos kisbetűzéséről, az utcanévek és intézménynevek nagybetűinek különbözőséről, a *fiuk* és *fiúk* különbségéről, meg arról, hogy célszerű, de nem kötelező a kötőjel olyan esetekben, mint *kos-árverés*. – Az írásjelekről szól ebben a számban még egy cikk (Graf 92/7. b.): Szöveg és helyesírás. Mondatok, mondatsorozatok értelmét változtathatja meg az interpunkció változtatása. (De A magyar helyesírás szabályaiból idézett 239. szabály írásjelezése egy helyen rossz példát mutat: „Az írásjelek [...] a mondatok szerkezetét, tagolódását, részeik-részleteik egymáshoz kapcsolódását tükrözik”. Itt semmi keresnivalója a kötőjelnek. Ezek mellérendelt mondatrészek: birtokosjelzők, nem alkotnak összetett szót. Hogy jobban összetartoznak, mint az igéhez közvetlenül kapcsolódó tárgyragos névszók, az úgyis világos az egész mondat felépítéséből. Mellérendeléses szókapcsolatok tagjait vesszővel szoktuk elválasztani. Nem tartom ildomosnak, hogy egy terjedő divatból a Helyesírási Bizottság mindjárt szabályt csináljon és ilyen mintát kövessen.) Graf szövegpéldái kitűnők, az írásjelek stilisztikai szerepének jellemzése is, de hozzátehetjük: a zárójel használata igen sok értelmű.

Betűszók áradatáról szóló cikke (Graf 92/8) azonosnak veszi a betűszókat és a mozaikszókat, holott a *mozaikszó* a betűszók és a szóösszevonások közös neve, Ladó János eredeti értelmezése szerint. (És az AkH. 1984. szerint is: 232. szabály.) A cikk csak betűszókat tárgyal. Ezeknek közös sajátosságuk az, hogy csupa nagybetűből állnak, tehát nem tükrözik rövidítésszerűen a teljes név nagybetűs és kisbetűs elemeit. Például *IPU* (= *Interparlamentáris Unió*), helyesírása szerint csak két szót tartalmaz, betűszóként mégis háromelemű. Érdemes szójelentéstani szempontból elemezni: mely összetett szóknak milyen utótagjai azok, amelyek jelentése az összetételben is megmarad, annyira, hogy a kifejezés rövidített vagy betűszói alakjában is megjelenik (s ez utóbbiban nagybetűs formában). – Helyes a szerző megjegyzése arról, hogy csak országosan ismert intézmények nevét ajánlatos mindig betűszóként írni (jó példa erre: *MDF*, de szerintem kevésbé általános a *TIB*), és ide illik befejezésül Kovalovszky Miklós korábbi tanácsa.

További cikk szól a kisbetűsítési divatról (Graf 92/9) könyvcímeinkben, táblafeliratokban, majd egyéb modorosságokról (Graf 92/10): fölösleges kötőjelekről egyszerű kételemű összetételekben, másszor vessző helyett (mellérendelő szókapcsolatokban). Százával idéz példákat, ismert íróktól is, a kötőjeles írás elterjedtségére. Néhány példája nem meggyőző ugyan, mert sajátos jelentésmozzanatot tükröz a szabályos egybeírással vagy különírással szemben, de a példák sokasága mégis felhívja a figyelmet egy nemkívánatos tömegjelenségre.

Az írott sportnyelvről (Graf 93/1) előbb a Nyelvművelő kézikönyv *sportnyelv* címszavából idéz (sajnos, nem jelöli az idézet végét), majd az olimpiai sportágak nevének írásmódjáról ad egy listát. Tanulságos a különírt, az egybeírt és a kötőjeles szavak ilyen bemutatása; a gondolatjel utáni részletezés felkelti a figyelmet az önálló főnév, a melléknév és a jelzői értékű (más sorrendben, szabályosabban összetétel előtagjaként álló) főnév értelmezői használatának problémája iránt, amilyen például a következő sor utolsó szava: *lovassport – díjlovaglás, egyéni, csapat*. Érdemes lenne ezek típusait szófajtani és szövegszerkezeti szempontból külön-külön fejtegetni.

Újra szerepel a „j vagy ly” írása (Graf 93/2). Meg kell tanulnunk – írja Graf. (Jobb volna szerintem, ha nem kellene. Egy lépéssel közelebb kerülhetnénk a hangjelölő íráshoz. De ennek egyszerűsítését még a szabályzat 12. kiadásától sem remélhetjük.) Aztán egy semmitmondó mondat: „Figyeljük meg, hogy a *j*-nek ejtett hang a szó elején, végén vagy belsejében fordul elő”. A szerző beleesik egy évtizedek óta terjedő hibába: elhagyja az *-e* kérdőszócskát s ezzel bizonytalanná teszi, nem érzékelteti a mellékmondatban kifejezett választás kérdéses voltát. Az állító vagylagosság itt: nesze semmi, fogd meg jól! Hiszen majdnem minden hang előfordulhat a szó elején, belsejében vagy végén. Ha a hang helyzetétől függ az írásmódja, akkor ezt függő kérdésként kellett volna megfogalmazni: „hogyan [...] vagy belsejében fordul-e elő”. (A függő kérdésbeli *-e* kérdőszócska elhagyását már Ferenczy Géza észrevette és kifogásolta: 1980: 170–2.) Elmaradt egy ékezet a *súgólyuk* első szótagjában. Helyesírási cikkben az ilyen apróságokra is gondosan kellene ügyelni, és a szerzőtől függetlenül is gondosan korrigálni. Az *-aj* végű főnevek mellett *-ej* végűeket is jó lett volna említeni: *dőrej, csevej, röhej, zőrej*.

Az elválasztásról (Graf 93/3) sok szabályt olvashatunk. Nagyon helyes ez a felsorolás azok számára, akik **írnak**. De a számítógépes szedés elválasztási szabályainak megfogalmazásánál külön érteni kell a helyesírási ellenőrző programokhoz. Ezt Graf nem is érinti.

Az egybeírásról szóló cikkben (Graf 93/4) sok a hiba, sajnos. (Ezek egy része a szabályzat és a hivatalos szójegyzék ellentmondásaira megy vissza.) Elmaradt egy vessző hosszú felsorolás utáni *avagy* előtt, hiányos a példák bemutatása, máskor a magyarázat. A kötelezően egybeírandó szavak közt szerepel a *munkanélküli* (holott van *munka nélküli* pl. jövedelem is). Az öt szótagig egybeírandó határozós kapcsolatoknak ellene mond a *nyitva tartás* (HKsz. 1988: 458). Máskor a hivatalos helyesírási szótár mond ellene a szabálynak, például *birtokos jelző*, hiszen ez tipikusan jelöletlen összetétel (‘birtokost megnevező jelző’); és a *birtokosjelzős* mindenképpen egybeírandó, hogy minden félreértést elkerüljünk. A *rosszindulat* (1. HKsz. 289) mennyiben jelent mást, mint a *rossz indulat*? A *jólesik* (HKsz. 172), sőt (HKsz. 531) *rosszulesik* összetett szóként nyelvtani

képtelenség átvitt értelemben is, hiszen igének nem lehet *milyen* jelzője, mint: *milyen rosszul esett ez nekem* (vö. *Hogy esik ez neked?*). A *rosszul jár* szókapcsolat írásában sem különböztetjük meg átvitt jelentését (AkH. 1984. 125a). Az anyagnév jelzőként pedig már nem igazi főnév, hiszen ha ilyet mondunk: *Ez nem tiszta ezüst kanál*, akkor a *tiszta* az *ezüst* jelzője, nem az *ezüst kanálé*. A *hógolyó* viszont valódi összetétel, nem annyi, mint 'hóból készült golyó'. – Az összetett színekben is kérdéses, hogy különírva mást jelentenek-e: *élénkpiros* (ez még talán felfogható 'élénken piros' szerkezetet rövidítő jelöletlen viszonyú összetételnek), *kékesszürke*, *sötétbarna*.

További cikkek is szólnak a különírandó szókapcsolatokról. A 7 pontban megfogalmazott szabályok (Graf 93/7) igen hasznosak, csak a hetediknek a fogalmazása (zárójele) megtévesztő: „ha az előtag ellentétes jelentésű (kötőjeles vagy egybeírt) igekötő”, hiszen csak az ellentétes jelentésűket kötőjelezzük (*föl-le*, *ide-oda*), az egybeírtak nem ellentétes jelentésűek (*szerteszej-jel*). Tehát csak a „kötőjeles”-t kellett volna zárójelbe tenni. – Furcsállom a *jegyezze ellen* példát. Az ÉrtSz. II. kötetében (1960: 217–8) található példamondatok azt sugallták, hogy kiemelt mondatrész után is egyben marad ez az összetett ige. A Magyar ragozási szótárban (Elekfi 1994: 167) ezt nem igekötősnek, hanem a valódi összetételek közé tartozó összetett igének jelöltük, mert előtagja a hagyományos nyelvérzék szerint nem válik el. Nem az *ellenáll*, *ellenszegül* típusába tartozik, hanem inkább az *ellenőriz* szerkezetével rokon, azzal a különbséggel, hogy nincs olyan alapszava, mint az utóbbinak az *ellenőr*. – A következő bekezdésben pedig téves a *hogyha* egybeírása: „Közismert, hogyha az igekötő az ige mögé kerül, akkor...”, mert külön *hogy* és *ha* kötőszó áll egymás mellett. (A *közismert* állítmányi használata különben is idegenszerű; csak jelzőként természetes: *közismert tény*.)

Nem szerencsés dolog hangsúlyozáshoz kötni a különírást (Graf 93/8). Az utótag hangsúlya mindenképp ok a különírást (éppen annyi, épp így), de nem egyedüli ok. A névmási elem mutató, rámutató értelme magában is elég kritériuma a különírást (s ezt Graf zárójeles értelmezésekkel helyesen meg is teszi). Az *éppen* előtagot gyakrabban írhatjuk külön, mert két szótag után könnyebben érvényesül a ritmikai hangsúly, mint az egy szótagnyi *épp* után. (Ugyanennek a számnak Könyvszemle rovatában Graf részletesen ismertet egy Vas megyében kiadott nyelvművelő kötetet, amely a Köznevelés anyanyelvi rovatában 1983–1991 között megjelent 203 írást tartalmazza.)

A *j* vagy *ly* kérdésre azért tért vissza a rovat írója (Graf 93/9), mert sok súlyos hibával találkozott, országos napilapokban is. Helyes tanácsaiba és példáinak sokaságába mégis becsúszott egy hiba: a *j*-vel írt szavak közé keveredett a *süllyed*.

Az írás és kiejtés viszonyát tárgyaló cikk (Graf 93/10) hibás érveléssel kezdődik. A kiejtés szerint kinyomtatott *petyhütt* (tehát nem szabályosan írt) alak szerinte azt jelzi, hogy az emberek tudatában nem él eléggé nyelvünknek az a sajátossága, hogy a helyesírásunk hangjelölő jellegű. Ez a megállapítás önmagának mond ellent. A szabálytalan *petyhütt* alak igenis hangjelölő, hiszen a kiejtett hangokat jelöli. A mi helyesírásunk nem hangjelölő, hanem fonémajelölő. Magyarul: nem a szóalakok, hanem a szóelemek hangjait jelöli. – A mássalhangzók képzésénél az orrhangú *m*, *n*, *ny* jellemzéséhez nem elég az, hogy a „zár nem bomlik fel”, hanem hozzá kell tenni, hogy lazán oldódik fel. (Feloldás előtt alig ismerjük fel, hogy a három hang közül éppen melyik hangzik.)

A következő számban (Graf 94/1) – amelyben a szerkesztőség gratulál a rovatvezetőnek a Szép Magyar Nyelvért Alapítvány által neki ítelt Lőrincze-díjhoz – a *betű* vagy *bötű* típusú *e*-zö és *ö*-zö alakok különböző arányú elfogadottságáról van szó, továbbá arról, hogy kevés ember tesz különbséget *betű* és *hang* között. – A cikksorozat folytatásában (Graf 94/2), amelyet Lőrincze-idézetel vezet be, különféle alakváltozatok értékeléséről és Babits szerinti hangulati értékéről van szó. – Lőrincze-mottóval vezet be a szerző a következő cikkét is (Graf 94/3), amely a *hagyja* ~ *higgye* típusú felszólító alakok írásmódjáról szól.

„Alázatos helyesírás” címen (Graf 94/4) egy további megvitatásra érdemes ügyet fejt ki a szerző: nagy kezdőbetűk alkalmazását a megszólításban. A névmási megszólítás (*Te*, *Ti*, *Ön*) nagybetűjében mindketten egyetértünk a szokással, amelyet a helyesírási szabályzat szentesített.

De Graf nem tudja megmagyarázni, miért nem írjuk nagybetűvel a *tőled, irántatok, veled* formákat. Nos, azért, mert ezek nem névmások, hanem névmási határozószók, saját személyragozási paradigmával (*tőlem, tőled* stb.): a névmási elem nem a szóforma elején, hanem annak végén, toldalékként található. Beleértjük a névmási vonatkozást, de nem ez a legfőbb jelentéselemük. Nem tartom követendőnek az AkH. 1984. 149. szabályában található *Veled* formát. (Ha nyomatékossítani akarjuk névmási értéküket, kiegészítjük: *Tetőled* stb., és ezt már írhatjuk nagy kezdőbetűvel.) A nagybetűzés következő lépcsőfokát, a harmadik személyű *Ő* nagybetűjét már Graf sem tartja kívánatosnak, és azt a fel-felbukkanó szokást sem, hogy a magasabb rangot jelölő közzsót nagybetűvel kezdik írni. Helyeslőleg idéz egy levelet, amelynek írója szerint, ha nem megszólítás-ként élünk vele, kisbetűvel írjuk a *főkönyvelőt*, de még a *minisztert* is. A 149. helyesírási szabályt idézve pedig közli, hogy levelekben és hivatalos iratokban nagybetűvel szokás kezdeni a megszólítás közneveit és mellékneveit is. Ezzel a szokással egyáltalán nem értek egyet. Ha tulajdonnév van a megszólításban, azt emelje ki a nagy kezdőbetű! Helyes példa: *Drága Éva néni! Tisztelt Főtanácsos Úr!* De a *Kedves Kovács Úr!* forma akkor érvényes, ha egy kovácsot szólítok meg. Ha *Kovács* a családneve, akkor a megszólítás első szaván kívül csak a tulajdonnévi elem legyen nagybetűs! A nagybetűnek itt fontos jelentés-megkülönböztető szerepe van.

A következő, összevont számban (Graf 94/5–6) két helyesírási cikket is találunk: egy kitűnő példával megvilágított magyarázatot a „mozgószabály”-ról, majd „Régi és mai diákok harca az *ly*-nal” címen némi eligazítást ad a csodaszerrrel nem kezelhető kérdéstről és visszapillantást Arany János nagykorösi diákjainak bosszantó hibáira.

5. E hosszú cikksorozat első hét évének áttekintését szeretném néhány kiegészítő gondolat-tal lezárni.

A Gyorsírók és Gépírók Lapja (amelynek azóta a címe is megváltozott: SzóVilág) nem tartozik az utcán szabadon vásárolható folyóiratok közé. Előfizetésre lehet kapni a Magyar Gyorsírók és Gépírók Országos Szövetségénél. Szakemberek olvassák: gyorsírók, gépírók, újabban számítógépes szövegszerkesztők, és sok diák. A gyorsírást aránylag kevesen művelik, mert legmagasabb fokának, a beszédírásnak az elsajátításához különleges képesség és kitartó szorgalom szükséges. Nélkülözhetetlen az anyanyelvnek (idegen nyelvű gyorsírás esetén a választott idegen nyelvnek is) minél alaposabb ismerete. Egy parlamenti beszédgyorsírónak a teljesítménye a diplomáciai szinkrontolmácsolással mérhető össze. Csak egyetemet végzett (többnyire bölcsész, jogász vagy közgazdász) gyorsíró képes sokoldalú tárgyi ismereteinél fogva arra, hogy a magyar nyelv sajátosságaira készült rendszer grafikus jeleiből és az értelemszerű kihagyásokból pontosan vissza tudja adni az elhangzott szöveget úgy, hogy leírásakor is, áttétel közben is elhanyagolja a nyelvi botlásokat, sikerületlen egyeztetéseket, tehát hogy átfésülje azt, ami elhangzott. Áttételkor pedig már a helyesírásra is ügyelnie kell. Gyorsíróiskolákban mindig is nagy gondot fordítottak a szabályszerű írásra. A gyorsíró (vagy a vele együttműködő gépíró) ebből a szempontból kulcspozícióban van: a hivatalos szöveg az ő keze nyomán kerül a sajtóhoz (akár maga írja át, akár másnak diktálja az áttételt, hogy utána átolvassa).

Ezért van jelentősége annak, hogy ebben a szaklapban rendszeresen foglalkozzanak helyesírási kérdésekkel is. Graf Rezső itt a szerkesztőség felkérésére a Helyesírási Bizottság állásfoglalásának ismeretében írta cikkeit. Ismertetésemben egyrészt ki akartam emelni az ő tervszerűen felépített gondolatainak fontosságát, másrészt rámutatni arra, hogy itt-ott szakemberek is tévedhetnek. (Melyikünk nem téved?) De némely ponton azt sem titkolom, hogy magában a szabályzatban vagy annak szópéldáiban vannak belső ellentmondások, nem követendő ajánlások.

6. A cikksorozat folytatódott tovább, az 1997. év közepéig, „Helyesírásunk” rovatcímmel. 1998-tól a folyóirat főcíme: SzóVilág. Itt Graf más címeiken írta hasábnyi vagy kisebb nyelvvellyességi és helyesírási cikkeit, és más szerzők is írtak hasonló problémákról. 1998 szeptemberében találunk Graftól egy ismertetést az új kiadású helyesírási szótárról, októberben egy új szójátéktárról, majd még néhány kis cikket az írásjelekről 2000 októberéig. A 2000. év novemberétől újabb,

bővebb helyesírási fejtegetések jelennek meg, más stílusban. Szerzőjük Zámbori Mária, aki nemcsak a magyar nyelvnek és helyesírásnak avatott szakértője, hanem gyakorló gyorsíró és gyorsírás-tanár is, és finom humorú didaktikával és rávezetéssel próbál megoldani olyan kérdéses írásmódokat, amelyekkel a gyorsírók saját szakterületeiken gyakran találkozhatnak.

A gyorsírók lapjának újabb helyesírási anyagáról talán később fogunk újabb tájékoztatást adni.

SZAKIRODALOM

- AkH. 1984. *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenegyedik kiadás. Budapest.
- A. Molnár Ferenc 2002. Szemöldök. *MNy.* 98: 78.
- Deme László 1958. Egyes helységnév-típusaink *-i* képzős melléknévi származékairól. *MNy.* 54: 125–36.
- ÉKsz. 1972. *Magyar értelmező kéziszótár*. Szerk. Juhász J.–Szőke I.–O. Nagy G.–Kovalovszky M. Budapest.
- E[lekfi] L[ászló] 1980. beszédhangok kapcsolódása [szócikk]. In: *Nyelvművelő kézikönyv I.*: 306–15.
- Elekfi László 1992. *A magyar hangkapcsolódások fonetikai és fonológiai szabályai*. Linguistica Series A: Studia et dissertationes 10. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- Elekfi László 1994. *Magyar ragozási szótár*. Budapest.
- Elekfi László–Ladó János 1980. *-i* képző *i* végű helynevekhez. In: *Nyelvművelő kézikönyv I.*: 1002.
- ÉrtSz. I. 1959. *A magyar nyelv értelmező szótára*. Első kötet. Szerk.: a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Bárczi Géza és Országh László vezetésével. Budapest.
- Fábián P.–Graf R.–Szemere Gy. 1978. *Helyesírásunk*. Szerk.: Fábián Pál. Budapest.
- Ferenczy G. 1980. Az *-e* kérdőszócska helyes használata. – Ferenczy Géza: *Magyarán*. (Szerk.: Elekfi László.) 169–72.
- Graf Rezső [19]87/4. Helyesírásunk [rovatcím] a mai ember szemével nézve. *Gyorsírók és Gépírók Lapja* 37: 77.
- 87/5. Az alapelvekről. *GyGL.* 37: 120.
- 87/6. Udvariasság az írásformában. *GyGL.* 37: 140.
- 87/7. Kis kezdőbetűvel írjuk. *GyGL.* 37: 163.
- 87/8. Nagybetűvel írjuk. *GyGL.* 37: 175–6.
- 87/9. Különírjuk. *GyGL.* 37: 210–1.
- 87/10. Egybeírjuk. *GyGL.* 37: 234.
- 88/1. Kötőjellel írjuk. *GyGL.* 38: 2.
- 88/2. Kötőjellel írjuk. *GyGL.* 38: 35–6.
- 88/3. Nagyköötőjellel írjuk. *GyGL.* 38: 72.
- 88/4. Az elválasztásról. *GyGL.* 38: 81–2.
- 88/5. Az írásjelek szerepéről. *GyGL.* 38: 113–4.
- 88/6. Az írásjelek szerepéről. *GyGL.* 38: 137–8.
- 88/7. Az írásjelek szerepéről. *GyGL.* 38: 153–4.
- 88/8. Még egyszer az elválasztásról. *GyGL.* 38: 178.
- 88/9. Rövid vagy hosszú a magánhangzó? *GyGL.* 38: 201–2.
- 88/10. Rövid vagy hosszú a mássalhangzó? *GyGL.* 38: 220.
- 89/2. A rövidítésekről. *GyGL.* 39: 33–4.
- 89/3. a) A mozaikszókról. *GyGL.* 39: 57.
- 89/3. b) Helyesírási kéziszótár. *GyGL.* 39: 57–8.
- 89/4. *J* vagy *ly*. *GyGL.* 39: 95–6.
- 89/5–6. a) *J* vagy *ly*. *GyGL.* 39: 113–4.
- 89/5–6. b) A földrajzi nevek írásáról. *GyGL.* 39: 114–5.
- 89/7. Vissza- és előtekintés. *GyGL.* 39: 163–4.
- 89/8. Helyesírásunk hitelért. *GyGL.* 39: 184–5.
- 89/9. Írás és ejtés kölcsönhatása. *GyGL.* 39: 199–200.
- 89/10. Az iratok helyesírása. *GyGL.* 39: 220–1.
- 90/1. Írógép és helyesírás. *GyGL.* 40: 6–7.
- 90/3. „mind a tíz ujjammal”. *GyGL.* 40: 52.
- 90/5. A magyar ábécé. *GyGL.* 40: 98.

- 90/6. A betűrendbe sorolás. *GyGL.* 40: 124.
 90/7. A betűrendbe sorolás. *GyGL.* 40: 157–8.
 90/8. A mozgószabályról. *GyGL.* 40: 175–6.
 90/9. A mozaikszókról. *GyGL.* 40: 199–200.
 90/10. Az első szabályzatról. *GyGL.* 40: 223–4.
 91/1. Az alapelvekről általában. *GyGL.* 41: 8–9.
 91/2. Hang és helyesírás. *GyGL.* 41: 32.
 91/3. A kiejtés szerinti írásmód. *GyGL.* 41: 54.
 91/4. A szóelemző írásmód. *GyGL.* 41: 76.
 91/5–6. a) A hagyományos írásmód. *GyGL.* 41: 108–9.
 91/5–6. b) Az egyszerűsítő írásmód. *GyGL.* 41: 109–10.
 91/7. Helyesírásunk – Visszatekintés. *GyGL.* 41: 158.
 91/8. Egységre törekvés. *GyGL.* 41: 177.
 91/9. Az írásjelekről. *GyGL.* 41: 216.
 91/10. Gondolatok írásjelekről. *GyGL.* 41: 219–20.
 92/1. A betűk szerepéről. *GyGL.* 42: 11.
 92/2. Mai betűink kora és eredete. *GyGL.* 42: 39.
 92/7. a) Álljunk meg egy szóra! *GyGL.* 42: 156.
 92/7. b) Szöveg és helyesírás. *GyGL.* 42: 168.
 92/8. Betűszók áradata. *GyGL.* 42: 192.
 92/9. Kisbetűsítési divat. *GyGL.* 42: 216.
 92/10. Modorosság az írásban. *GyGL.* 42: 240.
 93/1. Az írott sportnyelvről. *GyGL.* 43: 24.
 93/2. *J* vagy *ly*. *GyGL.* 43: 48.
 93/3. Az elválasztásról. *GyGL.* 43: 72.
 93/4. Az egybeírásról. *GyGL.* 43: 79.
 93/7. Különírandók. *GyGL.* 43: 155.
 93/8. A különírás további esetei. *GyGL.* 43: 176–7.
 93/9. *J VAGY LY*. *GyGL.* 43: 200.
 93/10. Írás és kiejtés. *GyGL.* 43: 227.
 94/1. Betű vagy bötű. *GyGL.* 44: 8.
 94/2. Helyesírásunk. *GyGL.* 44: 32.
 94/3. HAGYJA – HIGGYE. *GyGL.* 44: 56.
 94/4. Alázatos helyesírás. *GyGL.* 44: 79.
 94/5–6. a) A „mozgószabály”-ról. *GyGL.* 44: 126.
 94/5–6. b) Régi és mai diákok harca az *ly*-nal. *GyGL.* 44: 126–7.
- HKsz. 1988. *Helyesírási kézikönyvtár*. Szerk.: Deme László–Fábián Pál. Budapest.
- Pais Dezső 1955. A különírás és az egybeírás. – *Helyesírásunk időszerű kérdései*. Szerk.: Benkő Loránd. *NyudÉrt.* 4. 63–78.
- Zolnai Gyula 1944. Az *i*-végű helynevek *-i*-képzős származékairól. *Magyarosan* 13: 89–93.